

Din 20. Octobre nici unu pasu inainte.

(Urmare din Nr. tr.)

II.

Romanii n'au negat' niciodata, ca Transilvania trecuse la casa habzburgico-astriaca s'eu adica la imperatii asia numiti ai Romaniloru (pana la 1804) numai pe temelulu dreptului ce avuse mai nainte coron'a si respective regele Ungariei la Transilvania, ca la o tiera autonoma, carea si avuse totudeaun'a guvernulu seu si diet'a separata, care ce e dreptu, pana la an. 1526 tramitea si dens'a la diet'a Ungariei pe vaivodii sei, carii dela 1691 incóce luara titula de gubernatori, de candu apoi nici acestia nu mai luara parte la acea dieta. Recunóscemu si atata, ca mai multe decrete si legi era Transilvaniei comune cu Ungari'a, partea inse cea mai mare a potestatii legislative privitoare mai vertosu la afacerile din launtru ale Transilvaniei au ramasu pe lunga diet'a acesteia, pana candu apoi s'a ruptu cu totul de catra Ungari'a, in care timpu — adica intre anii 1542 si 1691 a statutu s'eu independinta, s'eu ca a devenitu vasala, anume de doue ori Imperatului Romaniloru, si mai indelungatu Sultanului, dela care domitorii Transilvaniei se confirmá, carui ei platia unu tributu órecare cá unui suzeranu (ne s'averanu) si ei promitea ca'i va fi amica amiciloru si neamica neamiciloru lui.

Ci se nu ne prea afundamu in istoria mai veche, se remaumu pe lunga istoria celoru 170 ani din urma, pentrucá dupa a nóstre opinione in acósta se afla explicarea evenimenteloru timpului de facta, din acósta vomu cunósce si natura uniiuni personale cu Ungari'a.

Dupace Imperatulu Leopoldu I. reportase cateva victorii asupra tarciloru, principele Michailu Apafi I. si staturile Transilvaniei trimisera la Vien'a pe unulu Pater Duod cu unu proiectu de tractatu secretu, constatoru din 24 puncte, prin carele tier'a voia a se cunósce de vasala, nu cá Imperatului Romaniloru, ci cá unuia, carele era totuodata rege alu Ungariei, pentrucá in acelu tractatu se scrie lamuritu:

1. Declarabitur, recognoscetur et confirmabitur dependentia Principatus Transilvaniae a regno Hungariae tamquam ejus membri, et principum Transilvaniae a regibus Hungariae tanquam a legitimis regibus et supremis dominis, sine quorum expresso consensu dicti principes nullum poterunt facere cum aliis Potentatibus (sic) tractatum etc. etc.

2. Institutio Principum Transilvaniae fiet in futurum, sicut antiquitus erat solitum ante Turcarum invasionem a solis regibus Hungariae ad liberam Statuum electionem *).

Diet'a Transilvaniei adunata in Alba Iuli'a pe 24. Octobre 1685 compune unu tractatu de supunere, constatoru din 21 puncte, cu care tramite la Vien'a pe patru ardeleni, Ioanu Haller, Sigismundu Pereszi, Mateiu Miles dela Sibiu si Michailu Inczedi. Acelu tractatu se subacrie la Vien'a in 28. Iuniu 1686 prin trei ministrii si generali, Ferd. conte Dietrichstein, Hermanu de Baden, T. A. conte de Strattmanu si de catra cei patru deputati transilvani. Aici insemnamu, ca acestea tóte se facu fara ca ardelenii se intrebe intru nimicu pe palatinulu si pe ceilalti barbati de statu ai Ungariei proprie. In acelu tractatu se dice la: p. 2: Quidquid territorii turcici aut locorum hosti (turcis) eripietur, jure belli sit occupantis; quidquid autem ad Transylvaniae spectare dignoscetur, in ejusdem jurisdictione manutenebitur. —

P. 3. Transsylvania et partibus Hungariae Transylvaniae annexis intra veros suos terminos, Dominus Princeps (Apafy) et Status, eo quo hactenus jure, gaudeant et fruantur; declaratque Sacra Caesarea Majestas, se in iis contra jura Domino Principi competentia nec telonia, nec tricesimas, nec praesidia aut fortalitia, invito Principe, erigi curaturam. Idem intelligatur de Debreczino *).

Ci acestu tractatu inca merita prea bine de a se citi intregu,

*) In acestea doue puncte se respica destulu de bine natura de vasala a tieriei nóstre. Ci cunoscutorii de limba latina se bineveicsa a citi la Carolus Szász Sylloge Tractatum, Claudiopoli, 1833 tóte acele 24 puncte.

pentrucá se se vedea curatu, cum se intielegea pe atunci conditiunea de vasalu si totuodata autonomi'a tieriei in referintia catra Leopoldu I. cá rege alu Ungariei.

Insemnamu aici numai pentru istoria, ca imperatulu asla pretestu de a nu sanctioná tractatulu acesta; caus'a insa cea secreta la denegarea sanctionii se pare a fi fostu inca de atunci intrig'a neadormita ce lucrá spre a delaturá de totu pe neputinciosulu principe Apafi si pe fiulu seu.

In 27. Octobre 1687 se incheie la Blasiu in Transilvania unu altu tractatu lungu intocmitu din 34 puncte cu marele comandantu imperatescu Ducele Carolu de Lotaringia, in care earasi la Cap. II. pp. 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 se cercumscie de ajunsu autonomi'a tieriei nóstre si din contra se stravede curatu numai uniunea personala. —

Intramu in a. 1688 candu principele si staturile Transilvaniei trimitu din nou deputati la marele generalu Ant. Caraffa cu 13 puncte intocmite in diet'a din Fagarasiu. Esta cum intielege diet'a uniunea ei autonomi'a tieriei.

Dupace in declaratiunea preliminarie se dice despre Ardealu intre altele: Redit jam ad regem Hungariae, a quo factorum invidia et ambitiosis nonnullorum ausibus segregatum erat etc.; apoi in pp. 1, 2, 3 se respica earasi lamuritu drepturile autonomice, intre care este si alegerea de principe: libera maneat penes Transylvanos Principum electio . . . et a nemine nisi a sola caesarea et regia Majestate dependeant, ordineque omni loco et tempore Palatino Regni Hungariae praeeant.

Dupa resoiulu cu Toköli pretendentulu la coron'a Ungariei, dupa mórtu'ul Apafi si in urmare a dietei dela Fagarasiu tiente din nou la an. 1691 „Statuturile tieriei depunu juramentulu omagialu catra imperatulu si regele Leopoldu, carele apoi dupa multe sbuciu-mantari ste ardeleniloru de a'f pastrá catu se póte mai multu din autonomi'a loru, emite abia in 4. Dec. alu aceluasi anu cunoscut'a diploma, carea coprinde in sene dreptulu publicu alu tieriei si pe carea regele Ungariei este datoru a pune juramentu indata ce s'a in-coronatu.

A sositu acelu timpu, candu fiecare transilvanu trebuie se'si faca unu studiu inadinsu din acea diploma. In decursulu acestui articulu vediamu, ca pana se ésa unu actu cá acela de statu, au trebuitu se tréca sie pte ani de negociatiuni diplomatice, intremestecate cu o multime de intrige, dupa care totusi Transilvania remase tiera autonoma, despre care imperatulu Leopoldu I. dice in p. 3 alu diplomei sale. Approbatas et Compilatas patriae illius leges, Decretum tripartitum Verböczii . . . , constitutiones, jus municipale nationis Saxonicae, in vigore inviolabili permansura declaramus etc.; — eara la p. se recunósce si mai respicatu dreptulu de alegere, de si punct. 3 coprinde tóte, prin urmare si dreptulu acesta. In pp. 7 et 9 se recunósce eara, ca gubernatorulu tieriei coprinde loculu si demnitatea de Vaivodu (Duce) alu tieriei si nicairi nu se dice, ca ar' avea se depinda dela guvernulu Ungariei, ci numai dela persón'a regelui, pe care'lu si represinta in tiera, precum o represinta si Banulu in Croati'a. Esta simbolulu uniiuni personale.

Cumca ungurii transilvani s'au aparatu pe atunci din tóte puterile de o alta uniune mai strinsa cu Ungari'a si ca ei nu au voitunici de cum a contopi acestu Principatu in Ungari'a, se cunósce si mai invederatu din cele doua instructiuni date protonotariului Petru Alvinczy de catra gubernu si de cele trei natiuni in timpulu misiunii lui la Vien'a pe la 21. Iuliu 1692, adica la siese luni dupa esirea diplomei; pentrucá in instructiunea art. I. la p. 7 sta scrisu asia: A' magyar nagy rendeketis, ugy mint: Palatinus Battyáni, Zitsi Judex Curiae ha ott lészen (adica déca voru fi in Vien'a), ugy az pap Urakat, levelünk mellett illendő becsülettel köszöntse, és hogy ehez az hazához mint magok vérekhez való szereteteket fenn tartásák kérje, de in meritalibus negotiis ne fáraszsza, sőt ha magokat ingerálui akarnák is, kivált olyan formában, hogy Erdélynek vagy az Palatinatus, vagy Judicatus Curiae, vagy magyar Cancellariától legyen függése vagy csak quoquomodo való incorporáltatása-is, azt igen tartozása és

*) Pe atunci domni'a Principelui Transilvani-i se intindea pana la Debrecinu si pana in Maramurasiu.

